
En ny mærkelig dansk litteraturhistorie

Dag Heede

”We have canonized the queer, now it’s time to queer the canon”

Det er mig en stor fornøjelse at præsentere mit megalomane projekt: en ny mærkelig dansk litteraturhistorie. Jeg må her begrænse mig til først og fremmest de to første bittesmå skridt jeg allerede har foretaget, nemlig queer nylæsninger af hhv. Karen Blixen og Herman Bang. En overordnet pointe ved mit retrospektive vu over disse to bøger, er en understregning af forskellene mellem ”homoseksuel” og queer. Blixen og Bang er eksemplariske til at demonstrere denne forskel, for hvor Bang er homoseksuel og anti-queer, er Blixen anti-homoseksuel og hyperqueer. En homolitteraturhistorie ville altså anse Bang for helt, martyr og offer, og Blixen for heteroskurk. En queer litteraturhistorie vil derimod se Bang som heteronormativ grundlægger, mens Blixens forfatterskab er et uhyre stærkt afskedsmanifest til heteronormativitet.

Min analyse af Karen Blixens forfatterskab var inspireret af især tre tænkere: Michel Foucaults radikale dekonstruktion af seksualitet, køn og identitet, den amerikanske Blixen-forsker Susan Hardy Aikens postfeministiske og fantastiske fortolkninger i bogen *Isak Dinesen and the engendering of narrative* fra 1990, og ikke mindst Judith Butlers værk *Gender trouble* også fra 1990, som jeg nærmest så hele Blixens forfatterskab som en stor skønlitterær realisering af.

Min bog *Det umenneskelige. Seksualitet, køn og identitet hos Karen Blixen* er opdelt i tre hoveddele ud fra Foucault’ske og Butler’ske niveauer. Jeg ser værket som rummende udfordrende dekonstruktioner på hhv. seksualitets-, køns-, og identitetsniveauet. Det besynderlige ved forfatterskabets receptionshistorie er bl.a., at disse provokationer egentlig blev opfattet allerede i 1935 af den bornerte kritiker, Frederik Schyberg, i hans herostratisk berømte anmeldelse i *Berlingske Tidende* af den danske udgave af debutbogen, *Seven Gothic tales*, der på dansk blev kaldt ”Syv fantastiske Fortællinger”. Men næsten al den enorme sekundærlitteratur fra Hans Brix’ læsning fra 1948 til Bo Hakon Jørgensens store doktorafhandling, *Siden Hen* fra 1999, har taget udgangspunkt i en besværgelse af Schybergs kritik, som for mig synes indlysende rigtig, ikke mindst

hans koblinger mellem kønsballade og perversion. Det synes at være helt efter Judith Butler. Jeg citerer fra Frederik Schybergs anmeldelse af *Syv fantastiske Fortællinger*:

Men hvad med Perversiteten?

Ordet er grimt, men der findes intet andet, naar man skal betegne den Kendsgerning, at der i de syv Fortællinger ingen normale Mennesker findes. Bogens elementære Inddeling af de to Køn bestaar i, at alle dens unge Mænd er effimerede, ifører sig deres Søstres Tøj og uforligneligt spiller Dameroller i Dilettantkomedier til Kenderes Henrykkelse, og at alle dens unge Kvinder er mandhaftige, gaar paa Vildsvinejagt, klæder sig ud som Mænd og efter Tur sammenlignes med Bataillonschefer (?), Matrosdrengene, der spuler Dæk, eller Grenaderer.

Det erotiske Liv, der udfolder sig i Fortællingerne, er derfor af højst sælsom Art. Mænd elsker deres Søstre, Tanter deres Niecer, enkelte af Personerne er forelsket i sig selv, og unge Kvinder kan ingen Børn faa, eller vil ingen have, en fransk Grevinde slynger sin Elsker i Ansigtet, at han ikke er forelsket i hende, men i hendes Mand – og han ved intet at svare hende, fordi han "indser", at hun har ret. Erotikken afspejles yderligere og giver sig "gotiske" Udslag. *Augustus von Schimmelmänn* bliver skilt fra sin Hustru, fordi han er forelsket i hendes Diamanter! Senere udløser en italiensk Lugteflaske hans Komplekser. *Morten de Coninck* er forelsket i sit Skib "Fortuna", *Baron Brackel* og *Grev Boris* nærer Følelser henholdsvis for en Hjerneskal og et helt Skelet. Det er ikke noget Anmelderen finder paa, det er blot *Indholdet* af de fantastiske Fortællinger, berøvet alle Slør.

I dag læser man vist Schybergs "af-sløring" snarere som en anbefaling eller en appetitvækker, end som en advarsel mod *Syv fantastiske Fortællinger*.

Min pointe er, at jeg i modsætning til stærke traditioner i Blixen-forskningen, stort set er enig med Schybergs analyse af provokationerne i især Karen Blixens tidlige forfatterskab. Jeg har systematiseret mine iagttagelser på seksualitetsniveauet i to hovedgrupper, som jeg kalder hhv. dæmonisering og banalisering af heteroseksualiteten og universalisering af især mandlig monoseksuel begær.

Vdr. heteroseksualiteten er det typisk sådan hos Karen Blixen, at mødet mellem mand og kvinde enten fremstår som dødbringende eller banalt, dræbende eller dræbende kedsommeligt. Det erotiske møde kan have karakter af tvekamp, henrettelse, drab, drukning eller tortur, men den hyppigste model er heteroseksualiteten som en langsom udveksling af gifte.

Mand og kvinde er typisk ikke bare gift med hinanden, men også gift for hinanden.

Først og fremmest er heteroseksualiteten altså "mærkværdiggjort", "verfremdet" om man vil. Den fremstår som uhyrlig, grotesk, ja, nærmest utænkelig. Vi må her nøjes med et enkelt citat blandt mange mulige, et citat fra *Syv fantastiske Fortællingers* midterfortælling, "Syndfloden over Norderney", hvor den falske

kardinal Kaspersen på blasfemisk vis fantaserer over, hvordan han, hvis han var Gud, ville skrue en verden sammen:

Jeg kunde nok have fundet paa Træerne og Floderne, de forskellige Tonearter i Musikken, Venskab og Uskyldighed, men paa mit Ord og paa min Ære, vilde jeg aldrig have vovet at skabe Kærligheden og Ægteskabet i den Skikkelse, som nu er blevet dem tildelt, og min Verden vilde derigennem have gaaet glip af saare meget. Hvilken overmægtig Lektion dette er for alle skabende Kunstnere. Frygt ikke det utrolige! Vig ikke tilbage for det fantastiske! Naar Du er i Tvivl, vælg da den farligste, den mest uhørte Løsning! De l'audace! De l'audace! Et encore de l'audace! [Mod, mod og atter mod!]

I denne bagvendte teodice fremstilles disse skulle man synes temmelige hverdagslige fænomener – kærlighed og ægteskab – som de uomtvistelige beviser på Guds eksistens: kun en Gud kunne have haft det mod, mod og atter mod til at skabe ”Ægteskabet og Kærligheden i den skikkelse, som nu er blevet dem tildelt.”

På kønsniveauet studerer jeg, hvordan personernes køn til stadighed udgør et problem, og især kvindeligt markerede kroppe synes et tekstligt smertepunkt. Forfatterskabets mange kæmpekvinder synes at legemliggøre en grundlæggende tragik: nemlig at mandligt associerede personer meget hurtigt får for meget af det gode, når det handler om kvindelighedens fysik. Kvinderne skal da helst sulte sig, klæde sig i drengetøj så de ligner ynglinge fra Athen, og allerbedst strippe al kødet af sig, så de står i de bare knogler som skeletter eller blanktpole-rede hovedskaller. Da er de – som en mandligt betragter tvetydigt udtrykker det – endeligt i ”sikkerhed”.

Bogen slutter med at filosofere over potentialer i Karen Blixens forfatterskab til at opbygge ikke bare en postseksuel, men også en posthuman, en u-menneskelig ideologi, en ideologi som både akademiske bedømmere og humanistiske anmeldere har været om ikke ligefrem skræmte over, så mildest talt skeptiske overfor.

Og så til mit andet skridt: mit forsøg på at nylæse Herman Bangs forfatterskab ud fra en queer vinkel. Jeg eksperimenterer med at (skæv- eller fejl-)læse teksterne konsekvent som homoseksuelle allegorier og som ”suicide forhandlinger med heteronormativiteten”, altså tekstudspil, der tigger om accept fra den heteroseksuelle norm med løftet om udslettelsen af de homoseksuelle, de perverse, de ufrugtbare personer – på kortere eller længere sigt. Herman Bang læses altså ingeniørligt som ”homo-helt”, sådan som en traditionel homokanon ville konstruere ham i et fortløbende ahistorisk og anakronistisk melodrama mellem homomartyrer og heteroskurke, men nærmest omvendt som en tidlig støttepille i den moderne historiske konstruktion af heteroseksualitet og ikke

mindst heteronormativitet. Sat hårdt op er Bangs ”forhandlinger” en række ”knæfald” for den heteroseksuelle norm, bønner om et lillebitte eksistensrum med løftet om på sigt at forsvinde: enten med bortrejse, med artens udslættelse eller med døden, typisk selvmordet, der spiller en helt central rolle for forfatter-skabets mange ikke-heteroseksuelle og forplantningsudygtige persontyper (gammeljomfruerne, de dødsmærkede ynglinge, de forlovelsessky herrer, de golde kvinder, de fædrelandsløse kunstnere og alle de andre der intet giver til ”Livet”) og som grundlæggende retorisk effekt. Døden var ikke kun et smart trick i den ”hyppigt afdøde” Herman Bangs biografi, men også den centrale moralske for-handlingsstrategi i hans forfatterskab, der i flere betydninger skrives i dødens skygge.

Bogen tager drilsk udgangspunkt i en uforsigtig bemærkning af den purunge Herman Bang fra 1879, hvor han hævder at alle en digters værker er brudstykker af en tilståelse, fragmenter af en bekendelse:

Hvor det dog er en forunderlig Misforstaaelse at bebrejde ham, at hans Hovedpersoner ligner hinanden, eller maaske endogsaa er de samme. Som om man kunde tro, at en Digter kan lære mange Mennesker at kjende saaledes. Heldigst for en Forfatter, om han kan læse Skriften i en Kvindes Sjæl, og om Kærligheden – thi den er maaske den eneste, der kan det – formaar at give ham en tilnærmelsesvis rigtig Forstaaelse af blot en eneste Sjæl.

Derfor maa enhver Bog blive en Bekendelse om Digteren selv og om den han elsker; og der er aldrig skrevet nogen Digtning, hvori dette ikke var Tilfældet.

Uden i øvrigt at have en biografisk tilgang tager jeg her Bang og hans lille ”begærshermeneutik” på ordet, og læser alle hans bøger som omhandlende digteren selv og den han elsker. Da sidstnævnte imidlertid som bekendt var mænd, medfører dette nogle radikale omlæsninger, ikke mindst af de så roste Bang’ske ”kvinde”skikkelser. If. Bangs egen poetik må der være tale om kønsomvendte homoseksuelle mænd når bøgerne opererer med kvindelige hovedpersoner, og når teksterne har mandlige hovedpersoner der begærer kvinder, må manden være homoseksuel og ”kvinderne” i virkeligheden mænd.

Disse ekstremt primitive og forgrovede hermeneutiske overgreb kan imidlertid blive produktive, hvis de kombineres med eksperimenterende genstands-sensitivitet. Der kan stilles nye og anderledes spørgsmål, og nye logikker dukker frem, som den hidtidige sekundærlitteratur ikke har haft blik for. Hvad er det f.eks. der gør Katinka Bai og Huus’ kærlighed så besynderlig i *Ved Vejen*, hvad er det for en ”queer coalition”, de to danner? Og hvordan spiller denne berømte tekst elegant på modsætningen mellem de ikke-reproduktive personers ulykke, afrejse og død på den ene side og tekstens ”forplantningsøkonomiske” happy ending på den anden (de golde dør, mens de forplantningsdygtige bliver parret

optimalt, så "Smaa-Livet" kan "skylle" videre!)? Hvad er det der gør, at hele *Ludvigsbakke* er determineret af en kønsomvendt "mandetraфик", altså en "traffic in men", og en prostitutionslogik, der ytrer sig i, at kvinderne konsekvent betaler for sex med mænd? Og hvorfor er den stadig mere besynderlige *Ida Brandt* fra barnsben af dømt til at give og give, og hvorfor er "hun" prædestineret til "bedrøvelse"?

Endelig læses *Haabløse Slægter* som et mislykket heteronormativt forhandlingsspil, da romanen indkasserede forfatteren en dom for usædelighed. Andenudgaven er imidlertid mere moralsk, da den besynderlige, dødsmærkede yngling her mere entydigt begår selvmord (!). Selve historien om den tragiske, men talentfulde William Høg og hans genvordigheder bl.a. med to modne "damer" er besynderligt nok læst realistisk af hele sekundærlitteraturen, som ikke har undret sig over en lang række meget mærkelige sammenfald og en uhyre snæver erotisk cirkulation. For romanen er naturligvis dansk litteraturs første genealogi over homoseksualiteten, en slags "How (not) to Bring your Boys up Gay", og det er tankevækkende, at romanens mangfoldige forklaringstilbud på Williams besynderlighed foregriber hele det tyvende århundredes årsagskataloger til homoseksualitet (arvelighed, kultur, graviditetsforstyrrelser, den sindssyge fader, den seksuallfrustrerede moder, den manglende seksualoplysning, de fatale forførelser fra ældre personer osv. osv.; kun myten om "bøssegenet" har Bang ikke kunnet forudse).

En hel central tekst for mine Bang-læsninger er det posthumt udgivne essay *Gedanken zum Sexualitätsproblem*, hvor Bang tigger om nåde for nulevende homoseksuelle med løftet om en fremtidig "endelig" løsning af "det homoseksuelle problem", en løsning som alene forplantningen if. Bang kræver. Dette essay læses som en mulig poetik for Bangs værker, som følger samme faste struktur: opstiller medynkvækkende og patosladede skildringer af forplantningsudygtige personer, som han typisk ender med at tage livet af. Groft sagt kan man sige, at det Herman Bang i essayet håber på, at fremtidens læger vil sikre, foregriber han selv i sit forfatterskab: udsletter den forplantningsudygtige. Herman Bang bidrager hermed til det queerteoriens dronning, Eve Kosofsky Sedgwick, kalder den moderne vestlige verdens ultimative hygiejniske drøm om En Verden Uden Homoseksuelle.

Summary

This paper discusses the need for queering the canon of Danish literature and focuses on the differences between a gay/homosexual literary history and a queer literary history using the examples of Danish writers, Herman Bang (1857-1912) and Karen Blixen (Isak Dinesen)(1885-1962). Bang, the first public modern homosexual, is typically seen as a pioneering and progressive person, unjustly attacked for his courageous display of sexuality in both his work and his persona, while gay literary history tends to ignore the work of Karen Blixen, who was both married and had male lovers. My queer suggestion is to rewrite history by critically reevaluating the profound heteronormativity in Bang's work, and by celebrating the fascinating queer potential and gender trouble in the work of Blixen.

Dag Heede, mag.art. og Ph.D. i litteraturvidenskab; lektor i dansk litteratur ved Institut for litteratur, kultur og medier, Syddansk Universitet. Har publiceret om bl.a. Michel Foucault, Karen Blixen og: *Herman Bang. Mærkværdige læsninger* (Syddansk Universitetsforlag, 2003). Kommende forskningsprojekt: "H.C.Andersen: Mellem køn, mellem mænd".